

**Шамахай Сайраның «6D020100-Философия» мамандығы бойынша
философия докторы (PhD) дәрежесін алуға ұсынылған «Құпия шежіре»:
мәдени-философиялық талдау» атты диссертациялық жұмысына**

АҢДАТПА

Жұмыстың жалпы сипаттамасы. Диссертациялық зерттеу жұмысының тақырыбы отандық философия зерттеу алаңына алғаш ұсынылып отыр. Зерттеуде XIII ғасырда Шыңғыс хан ордасында жазылған «Құпия шежіреге» мәдени-философиялық талдау жасалды.

Зерттеу жұмысының өзектілігі. Әрбір халықтың ауызша және жазбаша сақталған эпикалық шежірелері сол халықтың өткен тарихының, ұлттық мәдениетінің, рухани кемелдігінің көрсеткіші болып табылады. Көшпелілер үшін шежіре – олардың дәстүрлі мәдениеті тудырған әлеуметтік, тарихи білім, генеалогиялық жады сабақтасығы. Шыңғыс хан және оның заманы туралы шежіренің жазбаша сақталып қалуы – олардың уақыт шеңберінде қалыптастырған мәдени кеңістігін сипаттауда нақты дәлелдің болуымен ерекшеленеді.

«Құпия шежіреде» Ұлы Далада ғасырлар бойы өмір сүріп, тіршілік еткен тайпалардың тарихы, салт-дәстүрлері бір-бірімен қарым-қатынасы, Шыңғыс ханның ата-баба шежіресі, өмірбаяны, жорықтары, наным-сенімі, сөздері мен өсиеттері қысқаша жырмен және қара сөзбен баяндалған. Шежіренің қазақ халқына қатыстылығы туралы академик Р. Бердібаев: «Құпия шежіренің» құндылығы – «қазақтың аса ірі, көне руларының ерте кездегі тарихына, мекен-жайына, олардың моңғол руларымен қарым-қатынастарына, белгілі дәрежеде, қосалқы мағлұмат беретін фактілердің барлығы...Бүгінгі қазақ халқының құрамындағы керей, найман, қоңырат, меркіт секілді т.б бір заманда жеке ел санатында өмір кешіп келген рулар мен бірлестіктердің ежелгі тарихына қатысты талай-талай нақтылы білім бере алатындығының өзі бұл шежіренің мәнділігін белгілейді» [1] дейді. Сондықтан да, бұл шежіре рухани мәдениетіміздің ерекшеліктерін іздеу жолында өзіндік маңызы бар.

Адамзат тарихындағы әйгілі жетістіктерге жетуге негіз болған руханилықты, замана сынынан сүрінбей өткен рухани құндылықтарды, озық дәстүр, үлгілерді анықтау мәселесі әлемнің кез-келген елінің рухани жетілуі үшін құнды болып табылса, рухани жаңғыру жолындағы Қазақстан үшін де өзекті болып табылады. Қазақ руханиятының, философиясы мен мәдениетінің ауқымды мәселелері отандық ғалымдар А. Қасымжанов, Ә. Нысанбаев, Ғ. Есім, М. Орынбеков, О. Сегізбаев, Ж. Алтаев, С. Ақатай, Т. Бурбаев, С. Нұрмұратов, Қ.Ш. Нұрланова, Ғ.Ғ. Ақмамбетов, Т.Х. Ғабитов, Д. Раев Мырзалы, А.Масалимова, Г. Нұрышева т.б. еңбектерінде көтерілді.

Қазақтың ежелгі даласындағы түркі тілді мәдениеттің терең астарлы тарихына үңілетін болсақ, онда әлемдік мәдениетке өзіндік үлесін қосатын талай мәдени мұраның қорына тап боламыз. Тек осы рухани байлықты келесі ұрпаққа қадірін түсірмей жеткізе білу қазіргі зерделі қоғамның міндеті [2].

Ұлт руханиятын зерттеудің маңыздылығын Елбасының: «Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – ұлттық кодыңды сақтай білу. Біз жаңғыру жолында бабалардан мирас болған ізгі қасиеттерді қайта түлетуіміз керек» [3] – деген сөзі нақтылай түседі.

«Құпия шежіре» қазаққа тән дәстүрлі ауыз әдебиетінің үлгісімен жазылған. Сондықтан да, шежірені мәдени-философиялық талдаудың өзіндік ерекшелігі бар. Профессор М. Орынбековтың сөзімен айтсақ: «Шығыс философиясының ерекшелігінің өзі – қатып қалған, қатаң бұлжымас философия түрлерінің болмауында. Қазақ қоғамы үшін философиялық емес қалыптағы даналық тән [4].

Қазақ руларының арғы тарихы жазылған «Құпия шежірені» мәдени-философиялық талдау арқылы көшпелі тайпалардың ХІІІ ғасырдағы рухани тынысы, мәдени бірегейлігі, дүниетанымдық, этикалық құндылықтық, сабақтастық ерекшелігі таныла түспек. Сонымен қатар, ұлттық философияның тарихи ерекшелігін жаңа қырынан ашуға, толықтыруға мүмкіндік береді. «Құпия шежіредегі» рух бостандығы мен елдік идея бүгінгі мемлекетіміз үшін ұлттық бірегейлік пен мәдени тұтастықты қалыптастыруға, тәуелсіздігімізді нығайту жолында аса қажет.

Зерттелу деңгейі. Шежіре 1382-жылдар шамасында дыбысталуы бойынша қытай иероглифімен таңбаланған. Бұл түпнұсқада транслитерациялық, транскриптік аудармалары жазылумен қатар, әрбір баптың төменгі жағында қытайша қысқаша аудармасы жазылған. Бұл іс – «Құпия шежірені» зерттеудегі алғашқы әрекет болғандығын көрсетеді.

«Құпия шежіренің» Еуропа әлеміне алғаш таралуы Чин династиясының астанасы Бейжіндегі (Пекин) орыс дін өкілдері мекемесінің діндар, қытайтанушы орыс ғалымы Пётр Иванович Кафаровтың (архимандрит Палладий 1817—1878) есімімен байланысты. Ол шежіренің тек қытайша қысқаша аудармасын орыс тіліне аударып «Шыңғыс хан туралы көне моңғол шежіресі» («Старинное монгольское сказание о Чингис хане») деген атаумен, «Бейжіндегі орыстың дін өкілдері мекемесінің еңбектеріне» енгізіп, 1866 жылы жарыққа шығаруы арқылы Еуропа ғалымдарының назарын аударып, зерттеуге жол ашты.

«Құпия шежіренің» түпнұсқасымен жұмыс жасап, өз тілдеріне аударған, іргелі еңбек жасаған шетелдік және отандық ғалымдар ретінде қытайлық ғалымдар Е Дэ Хуэ, Ван Го-Вэй, Чен Йуен, Гү Гуанчи, Ресей ғалымы Палладий Кафаров, Кеңестер Одағының С.Козин, Б.Я.Владимирцов, Германиялық Э.Хейниш, В.Хайссиг, Рачневский П., Франциялық П.Пеллио, Жапондық моңғолтанушы ғалымдар Кобаяси Такиширо, Ширатори Куракиш, Нака Мичио, Широ Хаммопи, Ивамура Шинобу, Озава Шигео, Американдық моңғолтанушы ғалым Ф.В.Кливез, Венгерлік Л.Лигети, Белгиялық А. Мостерт, түрік моңғолтанушысы Ахмет Темір, Мажар елінің моңғолтанушы ғалымы Л.Лигети, Польшаның моңғолтанушы ғалымы С.Калужинский, Австралиялық И.де Рахевильз, моңғол ғалымдары Цэндгүн, Ц.Дамдинсүрэн, Баяр, Иринчин, Б.Булаг, Ч.Батсайхан, Ш.Гаадамба, Т.Дашцэдэн, Б.Сумьябаатар, Д.Цэрэнсодном, Ш.Чоймаа, Н.Пүрэвжав, Д.Цэрэнпил,

Ч.Нарантуяа, Б.Төмөрбагана, т.б., қазақ зерттеушілері М.Сұлтанияұлы, Н. Базылхан, М.Әбусейітова, З.Хинаят, Қ. Мұхамедиұлы, Т.Әбенайұлы, **Ж.Шәкенұлы** т.б. атауға болады.

«Құпия шежірені» моңғол ғалымы Ц.Дамдинсүрэн 1947 жылы байырғы «ұмытылған» моңғол тілінен қазіргі моңғол тіліне әдеби түрде аударып, көпшілікке ұсынды. Бұл әдеби аударма қазақ тілінде М.Сұлтанияұлының тәржімалауымен 1969 жылы Баян-Өлгийде, 1998 жылы Алматыда жарық көрді.

«Құпия шежіреге» енген мәліметтер қазақтар жадында аңыз түрінде және қазақ хандарының қалдырған шежіресі арқылы мәлім болып келді. Кезінде Абай «Қазақтың қайдан шыққандығы жөнінде» деген мақаласында Шыңғыс ханның тұлға ретінде ұлт мәдениетіне, тарихына қатыстылығын айтқан [5]. Шоқан Уәлиханов болса, бұл шежіремен үндес Қадірғали би Қосымұлының «Жылнамалар жинағын» қазақ тарихына қатысты деректердің молдығы бойынша жоғары бағалаған [6].

«Құпия шежірені» тікелей зерттемесе де, шежіредегі мәліметтер бойынша көшпелілердің дүниетанымына қатысты еңбектер жазып, өз тұжырымдарын ұсынған шетелдік және отандық ғалымдар мен жазушылар көп. Атап айтсақ, Ресейлік ғалымдар Н.Я.Бичурин, В.В.Павлович, Бартольд В.В., Б.Я.Владимирцов, Н.С.Трубецкий, Г.В.Вернадский, Э.Харан-Даван, Л.Н.Гумилев, кеңестік шығыстанушылар Б.Д.Греков, А.Ю.Якубовский, М.Г.Сафарғалиев, А.М.Хазанов, батыс ғалымдары Рене Груссе, Жань Поль Ру, С.Герберштейн, Гарольд Лэмб, Джон Мэн, Моррис Россabi, Джек Уэзэрфорд, Э.Паркер отандық зерттеушілер Ш.Уәлиханов, С.Асфендияров, Ш.Құдайбердиев, С.Аманжолов, Б.Базылхан, В.П.Юдин, Т.И.Сұлтанов, А.Г.Юрченко, И.В.Ерофеев, Қ.Салғараұлы, А.Сейдімбет, Қ.Сартқожа, Ғ.Есім, Д. Кішібеков, М.С. Орынбеков, М.Э. Масанов, т.б. жатқызуға болады.

Жапондық моңғолтанушы ғалым Озава Шигеоның пікірін ескерсек, барлық дерлік көне жазбаларды зерттеудің «Кім? (Who?), Қашан? (When?), Қайда? (Where?)» деген үш W-ді анықтау деген көне мұра зерттеуінің қарапайым ережесі бар. Оның үстіне «Неліктен? (Why?)» деген сұрақты қоссақ, «Құпия шежіреге» қатысты төрт W үлкен жұмбақ ретінде алдымыздан шыға келеді. Сондықтан да, бұл шежіренің әлі де болса шешімін таппаған жұмбақтарын ашу үшін терең зерттеуді қажет етеді. Оқиғасы VIII-XIII ғасырды қамтыған бұл шежірені бір ғана диссертациялық жұмыста толық талдау мүмкін емес. Сондықтан да, шежіре болашақта да түпнұсқасы арқылы терең талданып, өз бағасын алуға тиіс.

Зерттеудің мақсаты: «Құпия шежіредегі» тарихи оқиғаны қамтыған уақыт пен кеңістік шеңберіндегі көшпелілердің ойлау мәдениетінің тұтастығы, сабақтастығы, даралығы бойынша мәдени-философиялық талдау жасау.

Зерттеу міндеттері:

- шежіре және шежірелік үрдістің көшпенділер қоғамындағы орнын, «Құпия шежіренің» Орталық Азия көшпенділерінің мәдени мұрасы ретіндегі орнын анықтау.
- «Құпия шежіренің» зерттелу, әлемге таралуын, зерттелудегі негізгі мәселелері туралы зерттеушілердің тұжырымдары мен әдістемелеріне шолу жасау.
- «Құпия шежіредегі» генеалогиялық жүйенің сандық-сапалық мәнін сипаттау.
- «Құпия шежіре» мәтініндегі мифологиялық түсініктерге, мифтік сюжеттерге, символ, белгілерге салыстырмалы талдау жасау.
- «Құпия шежіредегі» тәңірліктің бағыты мен ерекшелігін, діни наным-сенімдерін, Мәңгі Тәңір идеясының мәдени-философиялық мәнін анықтау.
- «Құпия шежіредегі» адамгершілік қалыптар мен құндылықтарды талдау.
- «Құпия шежіредегі» дәстүр мен жаңашылдықты анықтау.
- «Құпия шежіредегі» тұлға бейнесін анықтау.
- Тұлға бейнесін мәдени ресурс ретінде пайдалану мәселесін қарастыру

Зерттеу нысаны: «Құпия шежіренің» мазмұны мен формасы, шежіре мәтініндегі дүниетаным және рухани мәдениет.

Зерттеу пәні: «Құпия шежіре: мәдени-философиялық талдау.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы. Зерттеу жұмысында қойылған міндет-мақсаттарға сай төмендегідей жаңа нәтижелер алынды.

- шежіре, шежірелік үрдіс, «Құпия шежіренің» Орталық Азия көшпенділерінің мәдени мұрасы ретіндегі орны анықталды.
- «Құпия шежіренің» түпнұсқалық, атаулық, құрылымдық, өзгеруіне әсер еткен объективті және субъективті себеп-салдар және шежіренің тілі, авторы туралы зерттеу нәтижелеріне шолу жасалды.
- «Құпия шежіредегі» генеалогиялық жүйенің сандық-сапалық мәні түркілер заманымен байланысқан сабақтастығы арқылы сипатталды.
- «Құпия шежіре» мәтініндегі мифологиялық ұғымдар мен мифтік сюжеттерге және түрлі символ, белгілердің, тотемдік, космогониялық архетиптердің мәдени санамен рәмізделуіне салыстырмалы талдау жасалды.
- «Құпия шежіредегі» тәңірліктің өзіндік бағыты мен ерекшелігі, діни наным-сенімдері (Аспан-Жер, ата-баба аруағы, шаманизм) «Мәңгі Тәңір» ұғымының мәдени-философиялық мәні анықталды. XIII-XIV ғасырдағы діни толеранттылық қарастырылды.
- «Құпия шежіре» контексіндегі адамгершілік қалыптар мен құндылықтар (бірлік, адалдық, әділдік, батырлық, ар-ұят, намыс) дәстүрлі этиканың заңдылықтары мен принциптері бойынша талданды.
- «Құпия шежіредегі» дәстүр мен жаңашылдық салт, ереже, тиымдар мен әдеттердің талдануы бойынша анықталды.
- «Құпия шежіредегі» тұлға бейнесі нақты іс-әрекет бойынша анықталды.
- Тұлға бейнесін мәдени ресурс ретінде пайдалану мәселесі әлемдік тәжірибе бойынша қарастырылды.

Қорғауға ұсынылатын ғылыми тұжырымдар мен ізденушінің қосқан жеке үлесі

1. Орталық Азияны мекен еткен көшпелі түркі халықтары сан ғасырлар бойы өмір сүру барысында әлем кеңістігін танып, уақыт туралы түсінік қалыптастыруда ортақ үлгілер жасаған. Олар үшін шежіре – әлемді тану, әлемдегі өз орнын табу, ұлттық болмысын анықтау әдіс-тәсілі. «Құпия шежіре» – XIII ғасырдағы көшпенді тайпалардың әлеуметтік, саяси, мәдени, рухани құбылыстарға қатысты құндылықтар сабақтастығын, шамамен VIII ғасырдан бергі ақыл-ойын, рухани мәдениетін бейнелеген еңбек. Империялық интеграция нәтижесінде шежіреге енген ақпараттар Орталық Азияның әр жерінде иелік еткен Шыңғыс хан мұрагерлері арқылы мазмұн, мотивтері ұқсас көптеген шежірелердің жазылуына негіз болды. Сондықтан да «Құпия шежіре» - Орталық Азия халықтарына ортақ мәдени мұра.
2. «Құпия шежіре» XIII ғасырдан бергі жеті ғасырлық уақыт аралығында түрлі мәдени кеңістікте, түрлі қоғам формациясында зерттеушілер тарапынан назар аударылып келгендіктен оның бізге жетудегі атауының, құрылымының, мазмұнының өзгеруіне әсер еткен объективті және субъективті себеп-салдары бар. Оған XIV ғасырдың екінші жартысында Қытайдың Мин мемлекеті тұсында жасалған аудармасын, Чин мемлекеті тұсындағы сан мәртелік көшірмелерін, ары қарай, Еуропа әлеміне XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап зерттелуін, XX ғасырдан бастап моңғол тілінде әдеби аударылуын айтуға болады. «Құпия шежіренің» атауы, тілі, авторы туралы әлем зерттеушілері арасында түрлі дискурстық талдаулар туындағандықтан шежіре әлі де болса түпнұсқасы арқылы түркі халықтарының сұхбаты негізінде мұқият зерттелуді талап етеді.
3. «Құпия шежіредегі» онтологиялық мәселелер «оқиға және факт» негізінде көшпелі тайпалардың тектік «пайда болу», «туындау» ұғымдарымен беріліп, олардың өсіп-өну, таралу, сабақтасу, жетілу формаларымен көрініс берген. Шежіредегі генеалогиялық жүйенің сандық-сапалық мәні біріншіден, халық санасындағы сапаның өзгермейтін ішкі сыры – тектілік ұғымы бойынша хандық биліктің сақталуын ғасырлар бойы қамтамасыз етті. Екіншіден, шежіре мәліметтері XIII ғасырды түркілер заманымен байланыстыра отырып, шежірелік үрдістің кейінгі шежірелердің жазылуына негіз болған.
4. «Құпия шежіредегі» мифологиялық түсініктерге, мифтік сюжеттерге, символ, белгілерге салыстырмалы талдау жасау арқылы шежіренің ақиқат пен аңызға бірдей негізделгендігіне көз жеткіздік. Мәселен, ежелгі мифологиялық, архетиптік түсініктер: тотемдік (бөрі, Ақ Сұңқар, Дува Соқыр, Добун Мерген, сары ит, сиыр, Эрхий Мерген) және космогониялық (нұр, тас, от) архетиптер қолданылған. Бұл ұғымдар мен кейіпкерлер көшпелілердің дүниетанымына сай көркемделіп немесе архаикалық синкреттік санамен рәмізделіп берілген. Шежіренің қалыптан тыс жағдайларды көрсеткен бастапқы бөлімі архаикалық санадан хабар бергенмен, халық даналығын көркем түрде кейінгі ұрпаққа жеткізіп,

танымдық мазмұнын сақтай алған. Әлем халықтарының мифологиялық жүйелерінде кездесетін ортақ қағидаттар мен заңдылықтардың сақталуы Шыңғыс ханның ақсүйектік, мұрагерлік құдіреттілігін паш етуде өзіндік үйлесімдігін тапқан.

5. Шежіредегі таным процесінің мифологиялық, діни танымнан бастау алып, пәлсапалық танымға жетуі қарапайымнан күрделіге, абстрактіліктен нақтылы шындыққа ауысқан құбылыстардан байқалады. Тәңірлік – көшпенді тайпалардың арғы кезеңінен жалғасып келе жатқан сенімі. XII-XIII ғасыр көшпенділері жаратушы ретінде – Тәңірге табынып, Көк Аспан – Қара Жердің киесін қастер тұтып, ата-баба аруағына сиынған. Шыңғыс хан өзінен бұрынғы түркі мемлекеттерінің «мәңгілік» идеясын негізге алып, Тәңір түсінігіне «Мәңгі» сөзін қосып, «Мәңгі Тәңір» атады. «Құпия шежіреде» айтылатын «жерде бір ғана қаған болу керек» немесе “Мәңгі Аспан құдіретімен, Қаған шапағатымен” деген сөз тіркесінің қалуы – Күлтегін жазуындағы «Көкте - Тәңір, Төменде – Қара Жер, ортасында – адам жаралғанда» деген сөзіне ұқсас. Бұдан “Көкте – Тәңірі, Жерде – Қаған” тұжырымдамасын байқауға болады. Бұл тұжырымдама – қазіргі мәдени жаһандану үрдісінің алғашқы идеясы іспеттес. Осылайша, Шыңғыс хан өзінің «Мәңгі Тәңір» атауына терең діни-философиялық мағына енгізді және бұл түсінікті ұғым тұғырына жеткізе алды. Сонымен қатар, діни конфликт мәселесін ешбір дінге басымдық бермей, Жаса заңымен бекітіп, діни толеранттылықтың алғашқы үлгісін көрсетті.
6. «Құпия шежіреде» көшпелі тайпалардың аксиологиялық-мазмұндық түлеуіне олардың әдеп жүйесі, дәстүрлі адамгершілік принциптері, ұстанымдары, ділдік ерекшеліктері маңызды орын алған. «Құпия шежіредегі» адамгершілік қалыптар мен құндылықтар дәстүрлі этиканың заңдылықтары мен принциптеріне сәйкес ақыл-кеңес беру, үлгі-өнеге көрсету, түсіндіру, салыстыру, құлақ-қағыс ету, мадақтау, ақыл айту, талап қою, сын айту, бата беру, әзіл айту, мысал келтіру, астарлап айту, жұмбақтап айту сияқты тәсілдері бойынша берілген. Осы тәсілдер негізінде шежіредегі ұрпақтар сабақтастығы алдында үлкен роль атқарған бірлік, адалдық, әділдік, батырлық, ар-ұят, намыс сынды рухани құндылықтар талданды.
7. XIII ғасырдағы көшпелі тайпалардың салт-дәстүрі Түркі мемлекеттерінің озық мәдениеті негізінде дамып, жетілдірілген жаңашыл форматта өз жалғасын тапқан. Шежіреде жиі кездесетін жарлық ету, жарлықты орындау, құрылтай жасау, атақ-даңқ беру, тағайындау, сайлау, жаза беру, кешірім жасау т.б. әкімшілік-басқарушылық, ережелік ұғымдардың болуы – дәстүрлі құндылықтар мен құқықтық қағидалардың өзара үйлесіп, бірыңғай тәртіптің орныққанын және елдік сананы адамгершілікті заңмен қорғайтын құқықтық мәдениеттің қалыптасқанын көрсетеді.
8. «Құпия шежіреде» екі ханның (Шыңғыс, Өгедей) өмір шындығына сәйкес тұлғалығы мен пендешілігі де қоса берілген. Олардың тұлғалығы – елдің тыныштығын, береке-бірлігін сақтау жолында жасаған әрекеттері, болашақ ұрпақ қамы үшін енгізген жаңашылдықтары, бірлікке, әділдікке, адалдыққа, білімге, тәртіпке деген ерекше талаптары сияқты нақты іс-

әрекеттері арқылы көрінеді. Шыңғыс ханның ұстанған негізгі қағидалары: жақсылықты жақсылықпен қайтару, Тәңірдің қолдауына сену, адал жақсымен дос болу, талантты, еркіндікті бағалау, берген уәдеде тұру, сатқындарды кешірмеу, дәстүр, дін, әке-шешені сыйлау, жаңашылдықты қабылдау болып табылады. Шыңғыс хан өзінің күш-жігер, қадір-қасиет, потенциалын халық игілігіне арнағандығы оның тұлға екендігін айқындайды.

9. «Құпия шежіренің» негізгі кейіпкері Шыңғыс ханды әлемнің өркениетті кейбір елдері өздеріне тарихи қатысы аз болғанына қарамастан арнайы зерттеп, мыңдаған кітап, еңбектер жазып, фильм түсіріп, мәдени ресурсқа айналдыра алды. Шыңғыс хан билігі мұрагерлік жолмен XVIII ғасырға дейін алты ғасыр бойы Орталық Азия мемлекеттеріне ұзақ уақытқа бірыңғай саяси, әлеуметтік құрылым қалыптастырған мәдени құбылыс болды. Бұл құбылысты «Мәңгі Ел» мәдениеті деп атауға болады. Қазақстан жерінде Шыңғыс ханның аяқ басып, өмір сүрген мекендері, оның мұрагерлері болған қазақ хандарының жерленген тарихи орындары бар. Егер кез-келген мәдениет ресурс ретінде үнемі қолданылып отыруға тиіс болса, елімізге қатысты тарихи тұлғаны мәдени ресурс ретінде пайдалануда әлемді таңғалдырар мүмкіндіктеріміз мол.

Диссертацияның әдіснамалық негізі. Тақырыпты талдау барысында гуманитарлық білімдерде кеңінен қолданылатын философиялық, тарихилық пен логикалықтың өзара байланысы, аналитикалық, пәнаралық, абстрактылықтан нақтылыққа өту, жалпыдан жекеге өту, герменевтика, феноменологиялық, антропологиялық, семиотикалық, компаративистік іспетті тәсілдердің бірлігі қамтылады.

Алынған нәтижелердің практикалық маңыздылығы. Зерттеу нәтижелері «Құпия шежірені» Орталық Азиядағы мәдени және идеологиялық жаңа құбылыс ретінде мәдени-философиялық тұрғысынан әрі қарай зерттеуге, ұлттың рухани құндылықтарын түгендеуге үлесін қоса алады. Сонымен қатар, "Құпия шежіренің" мәдени-философиялық талдау нәтижелерін қазақтың өзін-өзі рухани тану тұрғысында оқылатын қазақ философиясының тарихы, ұлттық психология, қазақ мәдениеті пәндері бойынша қолдануға болады. Диссертацияның ғылыми нәтижесі осы тақырыпты жалғастырушыларға, студенттерге, магистранттарға, докторанттарға, зерттеушілер мен жоғарғы оқу орнының оқытушыларына арналған.

Зерттеу нәтижелерінің сыннан өтуі және жариялануы. Диссертациялық зерттеу жұмысының нәтижелері бойынша 16 ғылыми мақала жарық көрді. Атап айтсақ, ҚР БҒМ Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған философия, саясаттану, мәдениеттану, тарих, экономика, гуманитарлық пәндер бойынша арнайы журналдарда - 5; халықаралық ғылыми конференциялардың жинағында - 5; республикалық ғылыми конференция жинағында - 1; форум жинағында - 1; шетелдік ғылыми семинар жинағында - 1; монографияда - 2; Scopus базасында индекстелген нөлдік емес импакт-факторы бар журналда - 1.

Диссертациялық жұмыстың құрылымы мен көлемі.
Диссертацияның құрылымы зерттеудің мақсаты мен міндеттер талабына сәйкес кіріспеден, үш бөлім, жеті тараудан қорытынды және пайдаланған дереккөздер тізімінен тұрады.